

ІЗ ДНІВ ЖУРБИ.

Поезії

ІВАНА ФРАНКА.

ЛЬВІВ.

Накладом автора.

З друкарні В. Шийковського.

1900.

PG 3948

F 7 I 9

1900

Зміст.

Із днів журби :

	стор.
День і ніч сердитий вітер	3
В парку є одна стежина	4
У парку	5
Коли часом в важкій задумі	6
Де я не йду, що не почну	7
Не можу забути!	8
Вже три роки я збираюсь	9
Безсиле — ах яка страшная мука	11
Не довго жив я ще	12
І знов рефлексії!	13
Я поборов себе	16
Зо всіх солодких, любих слів	17

Спомини :

Я згадую минуле життя	23
Заким умре ще в серці творча сила	24
О, бо і я зазнав раз	25
Пятнайцять літ минуло	26
Маленький хутір	27
В село ходив	28
Ось панський двір	32
Найгірше я людей боявсь тоді	34

	стор
Привіт тобі, мій друже вірний гаю	3
Розмова в лісі	3
Я побачив її	4
Я не скінчу тебе, моя убога пісне	4

В плен-єрі :

Мамо природо!	4
По коверці пурпуровім	5
Ходить вітер по житті	5
Суне, суне чорна хмара	5
У долині село лежить	5
Ой ідуть, ідуть тумани	5
Над великою рікою	5
Дрімають села	6
Ніч. Довкола тихо, мертво	6
Школа поета (за Ібзеном)	6

Іван Вишенський, поема	72
---	----

На сьвятоюрській горі	111
--	-----

ІЗ ДНІВ ЖУРБИ.

I.

День і ніч сердитий вітер
бєсь о дому мого рїг,
наче пес голодний вис
і валить прохожих з нїг.

День і ніч дощі холодні
бють о вікна, цяпотять,
ринви грають, шиби плачуть,
утишить ся не хотять.

Олов'яні сїрі хмари
небозвід несє залягли
і лежать і ремигають
наче ситїї воли.

Дармо вітер бє їх, гонить:
»Гей ти сивий! половий!«
»Нам тут добре, відпочинем!«
Хоч ти сердь ся, хоч і вий!«

Дармо втомленєє серце
бєть ся, мов у клітці рись:
»Нам тут добре, відпочинем!
А ти плач собі й журись«.

II.

В парку є одна стежина,
де колись ходила ти. —
бачить ся, в піску сріблястім
міг би ще твій слід знайти.

Край стежини проста лавка, —
тут сиділа ти нераз,
тут прощались ми в останнє...
Тут мені твій промінь згас.

І коли на серці туга
наче камінь затажить,
закиплять в душі питання:
»По що жить? Для кого жить?«

Я спішу на сю стежину
і розшукую твій слід
і відсвіжую твій образ,
що в душі моїй поблід.

І гляджу на лавку з жахом,
чи не мигне тінь твоя?
І сідаю й тихо плачу.
Се Кальварія моя.

III. У ПАРКУ.

Жіч. Немов копиці пітьми
бобваніють дерева
Де-де наче злота шпилька
лямпа пітьму пробива.
Ген далеко в павільоні
банда гучно виграва.

Сам. Лиш думка шепче стиха:
»Ну, скажи, не дурень ти?
Замість жить з людьми по людськи,
богатіти і цвисти,
тягнеш тачку до якоїсь
фантастичної мети«.

Шелест кроків Чути гомін:
»Де вони нас завели?
Ми-ж їм вірили! Ми з ними
і гордились і цвили!
Нам відродження вже снилось!
Ми великим були!

»А тепер арешти, сором!
Самовбійства наче град!
Заварили самовбійці,
а живі нехай їдять«.
Стихли. Метеор ось мигнув...
Перестала банда грать.

IV.

Якщоли часом в важкій задумі
моя поникне голова,
легенький стук в вікно чи в двер
потоки мрій перерива.

Озвуся, вигляну даремно,
не чуть нікого. не видать,
лиш щось у серці стрепенеться,
когось то хочеться згадать.

Чи щирий друг в далекім краю
тепер у лютім бою згиб?
Чи плаче рідний брат, принавши
лицем до прадідівських скиб?

Чи може ти, моя голубко,
моя кохана чарівне,
далеко десь з німим докором
в тій хвилі згадуєш мене?

Чи може гнучи в собі горе
ти тихо плачеш у тиші,
а се твої пекучі сльози
мені стукочуть до душі?

V.

Де я не йду, що не почну,
все тїнь твоя зо мною,
і кожний сьміх, момент утїх
тьмить хмарою сумною.

»Чого — питаю я нераз —
жите мов лоточиш?
Ти не моя, а я не твій,
чого від мене хочеш?

»Чи завинив тобі я що?
Чи тужиш так за мною,
що тїнь твоя вкрива мене
все хмарою сумною?«

Та тїнь мовчить, звичайно — тїнь,
ні мови, ні розмови;
а може се мовї тїнь
покійної любови.

VI.

Не можу забути!
Не гоїть ся рана!
Мов жалібні нути
із струн теорбана
чи голосно грають,
чи ледво їх чути,
все жалем проймають —
не можу забути!

Не гоїть ся рана,
хоч мию слезами,
хоч час на ню капле
цїлющі бальзами,
хоч сонечко грів
і зірка румяна
цїлує, яріє —
не гоїть ся рана!

Хоч як ти далеко,
я все тебе бачу;
хоч стратив давно вже,
що день тебе трачу;
хоч люта розпука
минула ся п'яна,
і клином розлука,
гадюка погана
лежить поміж нами,
дівчино кохана, —
кохання без тями
не гоїть ся рана.

VII.

Вже три роки я збираюсь,
щоб побачити тебе,
та коли лиш соб наверну,
щось усе зверта цабе.

Я бою ся твого ока,
твоїх уст, твого лица,
як страшного суду свого,
як фатального кінця

Як би знав я, що побачу
вроду пишную твою
в незівялім, повнім блиску. —
я побіг би як стою.

Як би знав я, що побачу
усьміх на твоїх устах,
гордощі тривкого щастя, —
я-б злетів туди як птах

Як би знав я, що почую,
притулившись край вікна,
твій веселий спів, розмову, --
я-б спішив туди що дня.

Твоїм щастєм наче сонцем
я би серце грів слабе,
завидів би твоїй долі
і — забув би так тебе

Та боюсь, моя небого,
що не так тебе знайду,
що вписали ся турботи
й сум у тебе на виду.

Що приглух твій срібний голос,
що надломаний твій хід,
на лиці твоїм побачу
частих сліз горячих слід.

Бачити, як ти сумуєш,
як ти плачеш у кутку —
Боже, ні, і в пеклі муку
не зсилай мені таку!

Чути жаль твій і докори,
чути серцем, бо уста —
знаю — й слова не промовлять, --
о, при думці тій густа

пасмуга якась кровава
застилає сьвіт мені..
От тому боюсь відвідать
я тебе в далечині.

VIII.

Безсиле — ах! яка страшная мука!
Чутя ще в серці полум'ям горять
і думи рвуться як орел ширять,
та воля мов розбита, мов безрука.

Немов стріла з розломаного лука
не полетить, так нині не летять
слова і блиски й фарби. не хотять
служить уяві. — Ох, важка розлука!

Неначе з гір, де повно світла, барви
і запаху і співу пташенят
і стрекоту сверщків, потоків шуму,

зійшов я в низ, де гниль, погані лярви,
де душно, мрачно, пута знай звенять
і чахне дух серед зневіри й глуму.

IX.

Не довго жив я ще, лиш сорок літ,
і сил не тратив на пусту мамону.
Невжеж уже минув я свій веніт
і розпочав спадистий шлях до склону?

О бідна расо. що такий твій плід
слабий! Хвалить ся ним нема резону.
Тай швидкож той твій метеор поблід,
не мавши навіть доброго розгону!

Аж соромно, та що його робить!
І кінь, мовляв, не тягне по над силу.
Хай велитні могли співать, творить,

могли боротись, тішить ся, любить
в вісімдесятім році, — нам в могилу
вже в сороковім треба карк хилить.

Х.

Знов рефлексії! Та цур же їм!
Се панський спорт. Хай нервні білоручки
та пустопляси риють ся в своїм

нутрі і всяку думку гірш онучки
розскубують і всякий рух чутя
жвуть, мірять, важать! Не для нас сї штучки!

Ми, бра, плебеї, учтою житя
не мали ще коли переситить ся,
гашіш та опій, сїмя забутя

противне нам. Нам хочесь жити, бить ся
з противником, нам любя праця, рух,
ми хочем справді плакати, веселить ся,

любить, ненавидить. У нас ще дух
не розколовсь на двоє під корою,
традиції не вяже нас ланцюх.

Ми можемо втомить ся боротьбою,
зломить ся, впасти, та не наша річ
розмикать ся в борні з самим собою.

Ось глянь лишень! Чудова, ясна ніч!
На небі зорі ярко так палають —
се безконечність нам морга до віч!

Тиша кругом. В селі там пси десь лають,
деркач у травах дре, довкола хат
в повітрі чорні лилики гуляють.

Хрущі гудуть, до сьвітлих шиб летять...
А там мов вежі, башти фантастичні
недвижно темні дерева стоять.

Ти сам один в природі тій величній,
мов принц в заклятім місті у казках..
І в душу лесь спокій, якісь празничні,

врочистії чутя... І ти мов птах
стаєш ся лехкий, мов ось-ось летіти!
Безмірну силу чувш у руках

і весь ростеш у безмір... Люде! Діти!
До мене! Я люблю вас, всіх люблю!
І все зроблю, що будете хотіти!

Чи крови треба — кров за вас проллю!
Чи дія — я сильний, віковічні скали
розторощу, на землю повалю ..

Дмухнув вітрець і мрії ті пропали.
Та в серці прилив ще чутя тремтить —
і вже думки до хат тих поскакали,

де чорна праця й чорне горе спить.
Вузка, здаєть ся, непривітна пива,
а кілька можна й треба тут робить!

Суспільна праця довга, утяжлива,
за те-ж плідна, та головню -- вона
одна лиш може заповнить без дива

житя людини, бо вона одна
всіх сил, всіх дум, чутя, стремлінь людини
жадає, їх вичерпує до дна.

Вона одна бере нам все що дини
і все дає, бо вяже нас тісніш
з людьми, як діти спільної родини.

Що по за сею працею, то гріш
змарнований, то манівці блуднії,
що запровадять швидше чи пізніш

чи в самолюбства омути бруднії,
чи в нігілізм, чи то в містичну мглу,
що дійсними вважа лиш власні мрії,

а мрією — природу й жизнь цілу.

XI.

Я поборов себе, з корінем вирвав з серця
усї ілюзії, всї грішні почуття,
надії, що колись вільнійше ще дихнеть ся,
що доля ще й менї всьміхнеть ся,
що блиснуть і менї ще радощі життя.

Я зрік ся їх на все. У тачку життяву
запряжений, як наймит той похилий,
я мушу так її тягти, покіль живу,
і добре чую се, ярма не розірву
і донесу його до темної могили.

Менї не жаль життя, бо щож воно давало?
Куди не глянь, усюди браки й діри.
Робив без віддиху, а зроблено так мало,
і иньших закрівав, аж на кінці не стало
у власнім серці запалу ні віри

ХІІ.

З усіх солодких, любих слів,
які я чув із твоїх уст,
одно лишило ся мені
і наче срібний дзвоник той
і доси в серці гомонить, —
одно маленьке словечко:
Слухай!

Коло стола сиділи ми,
широкий і шумний гурток,
розмова йшла веселая;
нараз затихли всі, немов
по хаті ангел пролетів;
лиш ти до мене звернена,
серед загальної тиші
казала звільна, мов у сні:
Слухай.

І враз ти зупинила ся,
злякалась голосу свого
серед загальної тиші,
і румянцем обляло ся
твєє лице, а при столі
на тебе всі зирнули ся, —
і те, що хотіла ти сказати,
ухопив ангел, що в ту мить
отам по хаті пролетів.

Минуло много, много літ,
минулись муки й радощі;
і тих, що весело тоді
коло стола балакали,
розвіяв вихор життєвий
по сьвітї наче пил марний;
лиш те одно слівце твоє
і доси у моїй душі
мов срібний дзвоничок звенить.
І доси із рожевих уст
я чую любе, привітне:
Слухай!

І доси ще тремтить душа
ждучи чогось таємного,
блискучого, величнього,
що за летючим словом тим
мов цар за курієром вслід
явитись мало. Та дарма!

В глибокім, темнім пралїсі
мандрівець блудить змучений;
тривога, голод, близька ніч
мов звїря дикого стрільці
його женуть все дальш і дальш

У груди духу не стає; —
здасть ся, трісне серденько,
і ноги змучені тремтять,
а він біжить, біжить, біжить!

І причуваєть ся йому,
що десь далеко, ледво чуть
теленка дзвоник: дзїнь-дзїнь-дзїнь!

Він знає, що весь день уже
за тим зрадливим голосом
біжить даремно; ніколи
догадуєть ся, що мабуть
се дзвонить власний страх його,
та він про те біжить, біжить!

А нуж там справді битий шлях?
А нуж там хата тепла?
А нуж лице кохане?
А нуж там дивні радощі?
Дзїнь-дзїнь! Дзїнь-дзїнь!
Дзїнь-дзїнь! Дзїнь-дзїнь!
Слухай!

СПОМИНИ.

I.

Я згадую минулеє житє
спокійно, та без радости, без туги:
одно із него виніс я чутє,
що я не був у нїм щасливий, други.

Богато праці і турбот і скрут,
та не було вдоволення, утіхи:
моя віл в ярмі я чув на собі прут,
і тяг — чужого скарбу повні міхи.

Хоч не згасав ніколи огник мій,
та полум'ям не бухав, більш димив ся,
а замість сьвітла сипав іскор рій.

Хоч ненастанно стяг мій з вітром бив ся,
та не високо плив в руці слабій,
і хоч я жив, то всеж я не нажив ся.

II.

Заким умре ще в серці творча сила
і дар пісень заглухне в тишині,
немов пахуча та фіялка мила,
що вяне у пустому бурянї, —

Я раз іще-б хотїв простерти крила
і побуять свобідно в вишині,
і оживить ті спомини, що скрила
ворожа доля у душі на дні.

Вони живі до нині в тій могилі,
я чую їх, як рвуть ся, як печуть...
Спинити їх, здусить їх я не в силі.

Та чи знайду я сили, щоб відчуть,
щоб пережити знов ті любі хвилі
і виплакати піснями їх ось тут?...

III.

О, бо і я зазнав раз щось такого,
що хоч ще повним щастем не було,
та дуже близьке вже було до нього,
як щастє — швидко надійшло й пішло.

У біднім, прозаїчнім тім житю
се був момент казочний і кипучий,
се був неначе той брилянт блискучий,
що хтось найшов загублений в сьмітю.

І відки се мені прийшло і як,
і чом прийшло і чом пропало живо, —
я й доси збагнути не міг ніяк.

Одно лише я чую справедливо:
тоді пізнав я, що в житю за смак,
і чим бува любов, сьвяте диво.

IV

Пятнацять літ минуло. По важкій,
завзятій боротьбі я опинив ся
побитий, хорий. У тишу, в спокій
я на село із міста схоронив ся.

Хоч молодий ще, був я у такій
зневірі, сьвіт весь так мені змінив ся
з рожевого на чорний, що в гіркій
знетямі з бою я відсторонив ся

У мене зблїдли давні ідеали
і люде видались таким дрібним,
мізерним кодлом, що для мене стали

чужі й далекі. Треба быть дурним,
щоб задля них у бій іти як в дим;
ті що терплять, варт того, щоб страждали.

V.

Маленький хутір серед лук і нив
на горбику над річкою шумною, —
от там я в простій хлопській хаті жив
і самота і сум жили зо мною

Із трьох боків поля ті обмежив
могутній ліс зеленою стіною,
і шумом серцю він на сон дзвонив
і сум по травах розносив луною.

Він тяг мене в свою таємну тінь.
і свіжий подих віщував розраду,
і листя знай мені шептало: »Скинь

»із серця всі згадки про зваду й зраду!
Природі мамі до грудей прилинь,
і тут знайдеш нову, сьвяту принаду.«

VI.

В село ходив. Душа щемить і досі
від тих картин, що зустрічав я там..
При праці старші, діти голі й босі

без догляду на дворі; по хатах
маленькі плачуть, бо у полі матері.
Там знов дідусь недужий в хаті сам,

все кашла й стогне, та води подати
нема кому — палкий, жнивняний час!
Скріпивши серце я ввійшов до хати.

У хаті душно, чути вохкість, квас...
З усіх куточків бідність визирає.
Сухий як скіпа, жовтий дід Панас

зжахнувся. »Хто там двері отвирас?«
»Се я, Панасе!« — Довго поглядав...
»Ти, Йвасю?« »Я.« Ках-ках. »Чи бач, вмирає

»старий Панас! Господь отсе згадав,
що я ще тут і кличе вже в дорогу.
Коби лиш абшит як найшвидше дав!«

Я сів при нїм. »Що, маєте підмогу?
Лічитись би, по лікаря послать «
Аж кинувся, а на лиці тривогу,

правдивий страх перед життям пізнати.
»Мені? Підмогу? Се даремна праця!
Я Бога прошу, щоб мерщій сконати!«.

Я далі йшов. Там дві куми сварять ся:
»Ти злодійко, чужі снопи крадеш!«
»Ти чарівнице, на фігуру драть ся,

чужих коров доїть ночими йдеш!
Чого я так страшенно застидав ся
при тих словах? Чого півперек меж,

грядок, плотів на втеку я подав ся?
Щось там в душі клубило ся гірке,
мов гріх тяжкий, незмитий пригадав ся.

А он під хатою дитя сільське
само, без мами, в чорній сороччині,
не ходить ще, малесеньке таке...

Пішла десь мати і дала дитині
у ручку бульбу, а дитина в рот —
і подавилась. Бачу я, вже сині

зробились щічки, очі в стовп, от-от
задусить ся дитина! Підбігаю,
підніс, струснув, і як то наш народ

в таких випадках робить, ударяю
легенько в карк, і вишала як стій
із горла бульба. Лекше віддыхаю...

Та переляканий хлопчина мій
як закричить! І вже прибігла мати
і бачить: пан якийсь чужий... »Агій!«

Мабуть, хоч мав би за сто літ вмирати,
то не забуду того, як вона
прожогом хопила дитя й до хати

побігла, як ненависна, гнівна
з очей її на мене іскра впала,
як буркнула: »І що за сотона

»тут лазить і дитину налякала!
А щоб ти, дідьку, голову зламав!
Цить, квітко! Мама пана геть прогнала.«

Схиливши ся я йшов і сумував:
прокляте за добро — стара заплата!
Мов з дегтьом мід її я смакував.

Край шляху коршма ось, брудна, патлата!
Хоч день робучий, в коршмі гамір, шум,
а перед нею сват термосить свата.

»Ти кат, не сват!« »А ти свиня, не кум!«
»Став квартиру ще!« »Став ти, застав капоту!
Я свій кожух пропив уже на глум!«

Геть відси, геть! Тут ріки свого поту
на труту перепалені огнем
народ не »на здоров'я«, »на охоту«.

Геть відси! Тьми тут, зопсутя едем,
добробуту руїна, гріб моралі,
цівілізація обернена вверх пнем.

Мов під хреста вагою йшов я далі
Радниця. Екзекутор. Три Жиди.
Війт, присяжні і сплакані, зівялі

Баби. А там купками, то в ряди
накидані мужицькі лахи вбогі,
«кожухи, ярма, шлії. »Тут клади

податок — так слова лунають строгі, —
то фант віддам! Чи то від ваших сліз
цїсарський скарб наповнить ся, небоги?»

Гедь відси, геть! В пустиню, в поле, в лїс!
Де б що хвилина оттакі картини
важкий в душі не діяли розріз!

Ось поле ділання! В отсї хатини
я маю людськість, сьвітло, мир нести!...
Ввижаєть ся в уяві стать дитини,

що море черпа ложкою. »Се ти! —
кричить нутро мов, — сьмішний герою,
сей океан кривд, горя, темноти

рад вичерпати ложкою дрібною!»

VII

Ось панський двір! На згірю край села
пишаєть ся на сонці наче рожя.
Тиша довкола него залягла.

Старезні липи мов жива сторожа
стоять при входї, кльомби і травник,
кругом жива глогова огорожа.

Крізь браму в гллуб двора мій зір проник:
увитий ґанок диким виноградом
дрімає в тіни, як від давна звик;

по перед вікна вєть ся білим гадам
доріжка всипана піском дрібним
та цвїтом, що з акацій сиплєсь градом.

Вікон широких поглядом скляним
глядить сей двір на все село в долині, —
не скривсь жадна хатка перед ним.

Червоний дах його і стїни синї,
блискучі вікна, ґанки, виноград,
все те немов кричить сільській хатчинї:

»Не смій дихнуть! Не перестань дрожать!
Хились і гнись! З твоїх занядрів темних
сюди тобі чола вверх не піднять!

»Ти дич! Ти варварство! Ти під'яремних
волів житло, притулок хамських рас,
печера повна лютих гадів земних!

»Їх вартість в тім лиш, щоб робить на нас,
Їх чеснота лиш послух і покора,
Їм слід горіти, щоб наш блиск не згас!

»Бо ми держави й церкви є опора,
цівілізації тривкий опліт,
культури кріпость до борби все скоро!«

Я відвернувся від брами. Много літ
минуло вже, як я слова такії
чув з уст старого графа. Нині сьвіт

змінив ся значно, многі давні мрії
зробились дійсністю, та се село
слова ті прилягли мов плити кам'янії.

Для него поступу мов не було,
всесвітнєє житє його минало;
лиш се »гніздо культури« знай цвило,

пишалось і з села всі соки ссало.

VIII.

Найгірше я людей боявсь тоді
і обминав їх мов болючу рану.
Тужний їх вираз, лиця їх бліді
болять мене, коли на них погляну.

Я знав, в якій вони живуть біді,
та як же я до помочи їм стану?
Я знав, що пута їх міцні й тверді
і не зламавши їх я марно звяну.

О, я бояв ся їх, немов докору,
мов зрадженої любки тихих сліз,
неначе сам я винен був їх горю

От тим то я що дня — відлюдок дикий,
свій біль дрібний і сором свій великий
ховав у серці і тікав у ліс.

IX.

Привіт тобі, мій друже вірний, гаю,
повірнику моїх найкращих дум!
Все чисте, ясне, що лиш в серці маю,
надихав сьвіжий запах твій і шум.

На твоїх полянах, в відлюднім плаю
я розсипав свій жаль, губив свій сум;
у твоїх запахах, неначе в раю
окрилював ся молодечий ум.

Під скрип могутніх комарів дубових
складались першії мої пісні,
слабії відгуки твоїх пісень чудових.

А в бурі рев, як громи навісні
ломали твоїх велетнів корони,
у твоїх кривках шухав я охорони.

Х. Розмова в лісі.

Я.

Здорові, дядьку! Що се, ви за злісного?

Злісний.

А так, зліснюю, бачте, на старі літа.

Я.

А син же де? Таж він за злісного тут був.

Злісний.

При графі за лакея десь в Італії.

Я.

Се що за шматє двигаете? Прати десь?

Злісний.

Га! Га! Верети! У дівчат навідбиров.

Я.

Що? За дівчатами вганяєте іще?

Злісний.

То не з добра, небоже! Панська служба — мус.

— 36 —

Я

Щож се за служба бігать за дівчатами?

Злісний.

От видно, що давно в селі ти не бував!
Таж управитель ліс сей для селян запер,
а ти тиш, що товар від давна насли тут.
Тепер нема де раз попасти, ба, нема
в біднійших чим погодувать товарину.
А в лісі трави — бачиш сам, до пояса,
аж гнуть ся, шепчуть, наче просять ся під серп.
Ну, тай ідуть жінки, дівчата крадькома,
нажне верету і вже має на весь день.

Я.

Ах, починаю розуміти! Ну а ви
підстерігаєте й верети берете?

Злісний.

А так. Щож діять! Заборонено хлопам
у ліс — ні кроком ані оком не входить

Я.

А в вас підносить ся рука у бідних тих
верети відбирать за жмінку буряну?

Злісний.

Підносить ся, небоже. Панська служба — мус.
Рука підносить ся, лиш серце трепещить.
У сні часом ще причуваєть ся їх плач.

Я.

То управитель у дворі сидить тепер?

Злісний.

Ні, не сидить. Він на фільварку за селом.

— 37 —

Я.

А двір пустий? Чи може графа ви ждете?

Злїсний.

Нї, не ждемо. Говорять, граф нездужав.
Максим писав. Подужав троха був торїк,
і понесло його лихе десь там... таке
місгочко є, що в карти грають — чи в кістки.
Скортїло графа — за годинку просадив
всї гроші й бричку з кіньми. Був би може й весь
маєток там лишив, так дав Бог — вдарило
йому на мозок, впав на місці, наче труп.
Його мов трупа винесли, аж мій Максим
живенько кинув ся, щось там зробив йому, —
він знав уже, при нїм служивши, напади
його недуги, — ну, там зараз лікаря...
І відживили пана графа. То писав
Максим, що лікарь графови таке казав:
»Як би не сей слуга ваш, був би вам ковець«.

Я.

Ну, певно граф віддячить ся Максимови?

Злїсний.

Ой вже, віддячить ся! У голові йому!
Писав Максим, як лікарь се йому сказав,
а він лиш носом покрутив: »Ну, так! Ну, так!«

Я.

І не міркує ще до дому повертать?

Злїсний.

Та хто там знає. От тепер прислав нам тут
Якусь поману. Адже йшли ви по при двір?

Я.

Ну так, ішов.

— 38 —

Злісний.

І що, не чули вереску?

Я.

Ні, не чував.

Злісний.

Ну, певно спала десь вона.

Я.

Що за вона?

Злісний.

Як би я знав або хто будь!
Якесь таке, ні птах ні риба, ні жона
ні панна, тай говорить не по нашому,
мов та синиця цвенькає, пищить, вищить,
в долоні плеще, всюди скаче, бігає,
всьому дивує ся, раз плаче, раз сьмієсь.
Мале таке та утле, — взяв би, бачить ся,
в долоню й другою долонею прикрив,
а всюди того повно — двір, гумно і сад,
шпихлір і коршму й тік — все чисто навідить,
усякого зачепить, всім цікавить ся —
ну, сказано, помана, ще й французькая!

Я.

І хтож вона, чого сюди приїхала?

Злісний.

Питайте ви мене, я буду вас питать!
Фервальтерка, що з нею розмовляєть ся,
говорить: »Бог її там може зміркувать«.
Та лист прийшов від графа до фервальтера
і в місті до старости, щоб в оглядности
її держали, не перечили ні в чім,
мовляв — недужа, хоче тут осьвіжитись.
Та де тобі недужа! то живе срібло!

— 39 —

Говорю вам: помана, ще й французькая.
А ви зайдіть коли — без церемонії,
розмовтесь з нею — страх яка розмівная
На що вже наші молодиці — тумани,
а й з ними щось, калічачи слова, бересь
балакати, знаками доповняючи.
Прийдіть, я знаю — буде рада, ну, тай вам
не буде нудно так як там на хуторі.

Я.

Мені не нудно, а з номаною, як ви
її назвали, що мені балакати?

Злісний й.

Прийдіть, прийдіть! А то я їй скажу про вас,
і зробить вам таке: сама прийде до вас.
Їй як що стрілить в голову, то й діло тут.
Їй Богу, се помана, ще й французькая!

XI.

Я побачив її — не в зеленім садку,
не в сальонах шумних, не в ряснім цвітнику,
не в товаристві дам і панів і музик, —
серед баб і сіпак я почув її крик.

Край двора на гумні були два польові,
що мужицький товар захопили в граві
і загнали у двір, а за ними з села
цїла купа жінок по корови прийшла.

Крик, гармідер і шум. Польові цабаняць,
в батька-матір'я клинуть, стадо хочуть загнать,
витручають жінок, бють у лиця дівчат,
а ті плачуть, падають і кленуть і кричать.

В тім мов бомба з двора якась дама летить
в ясній сукні, в руці парасольку держить,
по сільському в дві коси волосє сплела,
але тренем від сукні подвіре мела.

„Que ce qu' est que ça? Que ce qu' est que ça?
Що тут сталося у нас?
Mais pourquoi? Фі, дівчат! Ну, не стидно,
Панас?
Mais c'est lâche! C'est affreux! Так тручати
жінкам!
Ну, laissez! O, mon Dieu! Mais pourquoi?
C'est infame!«

Кричачи, плачучи польових зупиня,
парасолькою бє, від жінок відганя;
ті-ж неначе вовки, що від стерва їх гнать,
знай гарчать: »Панї, геть! Нам самим тебе
знать«.

„Mais comment? Battre les femmes! Чого
плачуть вони?
За що скот заняли? Браму там відомкни!
Laissez les! Я плачу слухать тут не хочу!
Я до граф напишу. Я усіх вас провчу!

»Ah, quel peuple, o mon Dieu! Mais c'est
insupportable!
Et ils souffrent tout cela, ils s' inclinent,
pauvres diables!
Ну ідїть, ну ідїть! Не цілуй! Ну досить!
Laissez les! Браму там отворить і пустить!«

Пристапив польовий: »Там нам шкоди їх скот
наробив« »Mais les battre! Фі, дівчат бити
в рот!
C'est brutal! C'est infame! Ну, зо мною ходїть!
Де та шкода? Сама хочу я поглядїть«.

Тут уздрїла мене. »Qui êtes vous? Un étudiant?
Venez donc! Venez donc з нами там на той лан!
Ah, quel peuple! quel pays! Comprenez vous
français?«
Та вже серце моє полонила на все.

XII.

Я не скінчу тебе, моя убога пісне,
в котру бажав я серце перелить
і виспівать чуть важке та млісне,

все що втіша і все що веселить,
всі радощі шаленого кохання,
все пекло мук, що й доси грудь вялить.

Мої ви сльози і мої зітхання
і пестощі короткі й довгий жаль,
надії і зневіри колихання,

не перелити вас мені в кришталі
поезії, немов вино перлисте,
ні в римів блискітливую емаль!

Мов дерево серед степу безлисте
в осінній бурі б'єть ся і скрипить,
і скрип той чує поле болотисте, —

оттак душа моя тепер терпить
слаба, безкрила, холодом пририта,
мов ластівка у річці зиму спить.

В ПЛЕН-ЕРІ.

I.

Мамо природо!
Хитра ти з біса!
Вказуєш серцю безмірні простори,
а жите замикаєш у клітку тісеньку,
в мікроскопійну клітку
Уяву вабиш вічності фантомом,
а даєш нам на страву моменти,
самі короткі моменти
В душах розпалюєш
дивні огні і бажання і тугу,
а потім працюєш що сили,
щоб погасити, здусити, притлумить
пориви, що ти сама-ж розбудила.
Ллєш на них дійсности воду холодну,
куєш їх у матер'ялізму кайдани,
розчарованєм цупко обпалюєш крила...
Цинічно, мамо, і немилосерно
мечеш ти те, що найвисше, найкрасше,
чим величать ся-б могла віковічно
як архитвором —
свиням під ноги.

І не вжеж ти не бачиш (здасть ся,
мільонами своїх очей
могла-б ти побачити дещо!),
скільки горя, зовсім непотрібного горя,
скільки муки, нічим невтишимої муки
завдаєш ти цинізмом отим
найніжнійшим, найліпшим, найкращим
поміж твоїх дітей?
І невжеж зрозуміть ти не можеш
(та сума мізку, що день в день, рік-річно
витворюєш, повинна би, здасть ся,
порозуміти дещо!),
що пора би покинуть старії шабљони,

добрі для всяких амеб, протозоїв,
ехінодермів і міксоміцетів!
Що вивчена на них твоя
економія марнотратства
не згожа для людей, для душ людських,
як не згожий осел
до гри на фортеп'яні

Подумай, мамо! Тут на сій планеті
скінчив ся вже
твій творчий Sturm und Drang;
той надмір сил і соків і тепла
вже вичерпавсь і замкнена на віки
твоя тут творча кар'єра.
Що ти могла найвисшого створити,
се чоловік. Із сих матеріалів,
які тут маєш під рукою,
хоч як не дмись.
нічого красшого створить не зможеш.
Тож час би, мамо, як старий той Ягве
(на що вже пан був строгий і скептичний!)
сказать собі: »Спочину вже тепер!«
Признать: »Отсе я гарне сотворила!«
І заходить ся сему архитвору
створити рай такий як слід:
не дерева, грушки і ябка й фіґи,
а рай в його нутрі,
гармонію чуття і волі,
думок і діл, бажання і знання.

Ах, мамо, мамо!
Довгі століття,
тисячоліття ти водила нас за ніс,
манила у безмежній пустині
фантомами безсмертя
і перспективами метафізичних
радощів раю.
Ти заставляла нас за ті фантоми
пролити море крові й сліз.

За них горіли стоси,
скрипіли колеса тортур,
розпечені кліщі живеє рвали мясо
і мільйони, мільйони серць
безмежна шарпала розпука
І щож, в кінці доглупали ся ми,
що ті фантоми є собі фантоми
не варті мук і крові і страждання,
що се є наші власні твори.
Так кицька в зеркалі
безодню бачить, поки
домадаєсь, що в ній нема нічого.

Тріумф! Тріумф!
За десять тисяч літ важкої праці
цивілізації доходимо в кінці
до тої точки, до якої кицька
доходить за п'ять хвиль.
І вздрівши, що за зеркалом
нема нічого,
ми льогікою кицьки розсудили,
що й загалом нема безодні,
нема нічого, лиш атом, момент
і рух молекулярний.
І ми були готові наплювати
на всі ті мрії, туги і бажання,
на всі ті безконечні перспективи,
що ти сама-ж нам, мамо,
вложила в душу.
Були готові згідно відіхнути
і потоптати найвище і найкрасше
з всего, що ти дала нам, мамо,
те, чим сьвяте, високе і величне
житє людськеє.

Сьмієш ся, мамо?
Ти добре знаєш, се не може бути,
се лиш хвилинка боротьби, зневіря,
яких ти бачила вже мільйони.
Ти добре знаєш: ми твої є діти,

слабі, нікчемні і капризні діти,
і трошка рознервовані над міру,
та всеж твої і рідні й найлюбійші,
і мусимо тебе любити, мамо!
І хоч цікавим оком піддивились
твої слабі й негарнії місця,
і здерли маску сьвятости з лица,
розвіяли рожевий, поетичний
туман, що ти вкривалась ним так довго,
пізнали з близька твій варстат,
пізнали, як господарюєш ти, —
то за старим туманом поетичним
ми тисячі таких красот відкрили,
таких чудес і чарів,
що серце й ум в них тонуть, як у морі.

І — що найвище — ми
самих себе відкрили!
Відкрили власну душу,
заглинули в варстат своїх думок,
свого чуття, бажання і змагання.
І там твою пізнали руку, мамо,
твої закони.
В тих снах пустих,
в ілюзіях відвічних
побачили таку-ж реальну дійсність,
такі-ж великі явища, як в зорях,
у Ніягари реві,
у скелях Гімаляї.
І тут, у власному нутрі
ми віднайшли все те, що, бачилось,
утратили в зовнішньому околі:
гармонію і вічність і безмежність
і всі рожеві блиски ідеалу.

Нехай живе — момент
і зложене з моментів,
ми вічність носимо в душі;
нехай живе — борба,

— 50 —

жорстокі, дикі лови, —
а в сфері духа є лиш ріжнородність!

Ріжні тони, ріжні фарби,
ріжні сили і змагання,
мов тисячострунна арфа, —
та всім струнам стрій один.

Кождий тон і кождий відтінь,
се момент один, промінчик, —
але в кождому моменті
ссяє вічності брилянт.

II

По коверці пурпуровім
із таємних сходу брам
впійджа на небо сонце,
наче входить царь у храм.

І в моє вікно зирнуло
і сполошило стару,
невідступну, невмолимую
посидільницю журу

Ся стара, погана відьма
тут сиділа цілу ніч
і змінювала своїм чаром
кожду думку, кожду річ

Кождий мебель був мій ворог,
кожда книжка, то була
п'явка, що систематично
кров і мозок мій пила.

Кожда добрість, то наївність,
кождий друг, то хижий звір,
кожда думка, то помилка,
кождий спомин, то докір.

А як свідомість болючу
сон мов свічку загасив,
чар її і в сонне царство
тіни дійсности вносив.

Все, що я кохав безмежно
і що зрадило мене,
все, що стратив, тут до мене
підняло лице сумне.

Молоді, горячі сльози
тут мов рожі зацвили
по стежках отих тернистих,
де колись вони плпи.

Молода палкая туга
мов жебрачка в лахманах
все чогось іще шукала
топчучи зарослий шлях.

Тільки віра молодая,
мов загашений огонь:
купка попелу лишилась,
обгорілий, чорний пень.

І нараз пропали чари,
сонце глипнуло в вікно!..
Я прокинув ся. Чи справді?
Все те ще не так давно?

Я ще не старий! Ще сила
є в руках і у души!
Ще поборемо ся, доле!
Ну, попробуй, задуши!

Я ще не старий! Не згинув
ще для мене життї зміст,
хоч журба, хоч горе тисне, —
ні, ще я не песиміст!

III.

Ходить вітер по житі
мов господар с-проволу,
колосочки палиті
стиха хилить до долу.

І шепоче колося:
»Вітре-брате, дай вёдра,
щоб нам ціло вдало ся
достояти до Петра.

»Прогоняй ти боками
градовії навали,
щоб не стерлись над нами,
щоб ми марно не впали.

»Отрясай з нас що днини
пажирливі комахи,
най годують ся ними
ті співучії птахи.

»Дай нам спіти, нависнуть,
стебло луком най гнеть ся,
аж серпи тут заблиснуть,
жнивна пісня поллеть ся.

»Дай на копи погоду
і погоду на спряток,
щоб в селянську господоу
війшли втіха й достаток.»

Ходить вітер по житі
мов господар с-проволу,
колосочки налиті
стиха хилить до долу.

Стиха хилить, шепоче:
»Все вам буде, як треба:
буде бідним дар з неба,
та земля дать чи схоче?

»Хоч і як бушували,
вас не збили з ніг тучі;
градовії навали
впер я в дебрі і кручі.

»Гусїнь, черви пожерли
ті співучії птахи;
та повзуть он по селах
три інакші комахи.

»Де заглянуть у хату,
гине втіха, достаток;
ті три черви вовуть ся:
коршма, лихва, податок.

»Лізуть з хати до хати,
наче дух той могильний, —
а на черв той проклятий
я, біднятка, безсильний.»

IV.

Суне, суне чорна хмара,
наче військо із полудня.
Короговки сонце вкрили,
за горою бубни бубнять

За горою бубни бубнять,
у повітрі сурми грають,
а блискучії шаблюки
шахом-махом пільму крають.

Шахом-махом пільму крають,
своїм блиском сліплять очі;
стогне небо, стогнуть гори,
як гармата загуркоче.

Як гармата загуркоче,
куль холодних град засвище, —
гей, заплачеш важко, небо,
на те дике бойовище!

V.

У долині село лежить,
по над селом туман дрижить,
а на горбі край села
стоїть кузня немала.

А в тій кузні коваль клепле,
а в коваля серце тепле,
а він клепле тай співа,
всіх до кузні іззива.

»Ходіть люде з хат, із поля!
Тут куєть ся краща доля.
Ходіть люде по-рану,
вибивайтесь з туману!«

Та тумани хитають ся,
по над селом згущають ся,
розлягли ся по полях,
щоб затьмити людям шлях.

Щоб закрити їм стежини
ті що вгору йдуть з долини
в тую кузню, де кують
ясну зброю замісь пут.

VI.

Дій ідуть, ідуть тумани
наддністровими луками,
наче військо з корогвами,
а передом атамани.

Сурми бовві не грають
і панцирики не дзвонять,
тільки смуток навівають,
верби вітє низом клонять.

Тільки в мряці тонуть села,
і уява мари плодить;
тільки дума невесела
мов жебрак по душах ходить.

VII.

Біг над великою рікою
на скалі крутій сижу
і затоплений у мріях
в воду биструю гляжу.
Валом хвилі, валом хвилі
пруть ся, плещуть, миготять,
сонце грає, прибережні
верби вітем їх пестять.

Із за закрута одного
враз дараба вплива -
зілєм, зеленою обвита,
плеще, грає, мов жива.
Керма тихо хвилі крає,
не булькоче не скрипить,
і керманич молоденький
мов мальований стоїть.

На дарабі гра музика,
чути співи голосні,
брязкають чарки блискучі,
лляють ся вина запашні,
сяють очі молодії
серед жартів і розмов...
Сьміх і співи. Се гуляють
радощі, краса, любов.

Я поглянув і зітхане
піднімає груди мою.
О, мої юнацькі мрії,
пізнаю вас, пізнаю!
Скільки вас з розпучним криком
і з слізми я доганяв, —
на весільну дарабу
я ніколи не попав.

Нї, тепер уже за вами
не погоню я у слід!
Прощавайте! Своїм блиском
ви молодших веселїть!
Сьміх і співи і музика
ще бренять немов по склі,
і за закрутом дараба
звільна щезла в синій мглї.

Знов затоплений у мріях
я гляжу на бистрину.
Що се плещуть, миють хвилї?
Наче білу грудь сніжну...
Мов рожеві любі руки .
шийку круглу... і лице...
Ох, адже я знав, здасть ся,
цілував лице отсе!

Сеж вона, вона, чий образ
тузі втихнуть не дає!
Се те тихе, нездобуте
щастє вбогєє моє!
Вбите! Втоплене! І в воду
мов скажений кинувсь я,
щоб ловити щастє-трупа...
Мрія приснула моя.

VIII.

Дрімають села. Ясно ще
осіннє сонце сьєв,
та холодом осіннім вже
в повітрі потягає.

Темнозелені садки
дрімають вже без плоду,
і тихо гріють ся хатки
і верби гнуть ся в воду.

Сонливо річечка пливе
згачена коноплями,
а всі плоти, зарінки всі
обставлені горстками.

Мов вежі й башти добрі
стоги та обороги
стоять і стережуть село
від голоду й тривоги.

Дрімливо в поле йде орach, —
щеж веремя не скорє, —
і звільна під озимину
пухкую землю оре.

Корови ситі на стерни
лежать і ремигають,
а пастухи бульби печуть,
коло вогню гуляють.

Ще ліс не стогне тим важким,
осіннім, довгим тоном,
і ще стрілою ластівка
звиваєсь над вагоном.

Тиша, спокій, мов розлилось
дрімоти сонне море, —
здається: задрімало десь
у нетрах люте горе

О, не будіть його, хмарки,
дощем холодним живо;
і ти, осінній вітре, спи,
не рви ся так гнівливо!

Нехай той люд потомлений
хоч троха підпочине,
нехай та згорблена спина
ярмо важке скине!

Хай він, що був волом весь рік,
робив немов машина,
почув в собі дух живий,
пізна, що й він — людина.

І хай мов перла в ум його
западе на свободі
хоч часть тої поезії,
що розлилась в природі!

IX.

Жіч. Довкола тихо, мертво.
Там в долині місто спить
у осінній мглi холодній;
тільки глухо десь кипить
у далекім середмістю
співнених фіякрів рух.

У тиші при лямпі звільна
розвиває крила дух,
отриває ся з тих вражінъ,
що мов курява за дня
облягають серце й думку,
в душу тиснуть ся до дна.

Всі буденні тривоги,
всіх турбот і бажань рій,
всі успіхи з жалом скрухп,
скошені квітки надій,
вся душная атмосфера
розвиваєсь наче мгла,
що в осінню ніч холодну
сонний город облягла.

І стає щораз яснійше
в сконцентрованій душі,
щось мов тихий дзвін лунає
у нутрі серед тиші,
і якась недовідома
там гармонія встає,
мов у гаю свисти дроздів
гилька гильці подає.

В розколисаний уяві
піднімаєсь ряд картин:
гори в сьвітлі золотому,
фйолетова тїнь долин,
річка наче срібна стрічка,
і скалистая стїна,
шлях закурений, мов кладка,
що у безвість порина ..

Вулиця .. Доми низенькі,
за штахетами, в садках
георгїнії і астри
на малесеньких грядках;
стежечки круті між ними,
деревляний ґанок ось;
по щеблях аже геть над вікна
виноградє оплелось.

Все те не очима бачу,
а в душі воно живе,
все на крилах із гармонїй,
сьвітла й запаху пливе.
Чую, що се власний твір мій,
хоч створив його не я;
що се часть єства могого,
хоч не в нїй душа моя.

Чую, що в отих картинах
бєть ся власний мій живець,
та про те я пан їх, нїби
разом хвиля і пловець...

І ось раптом виринає
з рам зелених у вікні
тихеє лице жіноче
так знайомеє менї.

Ті самі чудові очі,
що в них грав весь чар життя,
і таємний жаль за юність,

що минула без путя;
ті самі уста рожеві,
що в них кожде слово в мить
процвітало як фіялка,
щоби серце звеселить;
ті самі бліденькі щоки,
де легенький румянець
ледво тлів, мов у глибокій
шахті тліє каганець;
де так рідко грала радість,
сьміх зовсім не густо ріс,
де у хвилях самотини
бачив я перлини сліз;
те саме чоло блискуче,
де яснів широкий ум,
сильна воля панувала
над роями бажань, дум.

Мигнув сей чудовий образ
і щезав, і зника,
і мене за серце вхопив
мов могутня рука.
Затрепалось бідне серце,
рветь ся, грає і летить,
щоб оте лице кохане
вічно в собі закріпить.

Та дарма! Воно пропало!
Глянь: побитий градом лан...
Повінь .. Щож то? Над своєю
я уявою не пан?

Воскресни, мій тихий раю,
моя туга молода,
мая мука незабутня,
моя радосте бліда!
Моя роскоше болюща,
моє щастє, аде мій,
де в розпуці я солодкість,
в дрозі знаходив спокій!

Та даремно! Не воскресне
те, що вклалось спочивать!
Зговні на серці рани
не так легко розірвать.
Навіть і найтяжше горе
як в могилу віддасте,
то засиплеть ся помалу
і травою поросте.

Лиш в ряди- годи з могили,
наче з за зелених рам
блиснуть очи і чудове
личко усміхнеть ся нам;
мигне промінь того щастя,
що — здасть ся нам в ту мить —
все житє нам ясним сонцем
булоб мусіло сьвітить.

Мигне, блисне і загасне!
Сили давньої нема,
чар погас, хиба зітханє
тихо груди підійма.

Х.

Школа поета.

(За Ібзеном).

Чи знаєш, брате, як учать
медведя танцювати?
На бляху на залізную
веде його вожатий.

Під тою бляхою огонь
розпалює помалу,
а скрипкою збуджа в душі
любов до ідеалу.

Медвідь реве, мабуть любов
у него в серці тліє,
та лапи смоктані огонь
з низу все дужше гріє.

Медвідь реве, а скрипка гра;
та ось з низу пригріло,
на задні лапи зводить він
своє могутнє тіло.

А скрипка скочно гра тай гра,
а вуйко здер головку,
то праву задню підніма,
то ліву без уговку.

Дрібнїйше, швидше скрипка гра,
регочеть ся, то плаче,
і бляха дужче гріє, й він
дрібнїйше, швидше скаче.

Сей танець памятає вже
до смерти бідолаха,
в одно зілляв ся скрипки тон
і розпалена бляха.

Зіллялись нерозривно так,
що скрипку як почує,
то зараз в лапах запече
і зараз він танцює.

Та не один медвідь отак!
З ним, брате мій, посполу
і кождий з нас, поет-співак
таку проходить школу.

Веде його іронїя
з дзвінками та скрипками
стать на залїзний тік життя
мягенькими лапками.

Грижа розпалює огонь,
любов на скрипці грає,
і скаче бідний і співа,
хоч а болю умирає.

І хоч не вуре, то так в душі
зіллють ся нерозривно
вражіння ті, любов і біль,
що дивно, справді дивно!

І як лише почує він
святі слова любовні,
то зараз будять ся в душі
терпіння невимовні.

Горить під ним зелі́зний тік
горять небесні сиропи,
і піднімаєть ся бідак
на віршові́й стопи

Іронія на скрипці́ гра,
жура кістками стука,
поет танцює і рида, —
і се вове́ть ся штука.

ІВАН ВИШЕНСЬКИЙ.

Присвячую А. Кримському.

Мов зелена піраміда
 На хвилястім синім полі,
 на рівнині лазуревій
 велитенський ізмарагд, —

так облита дивним морем,
 під безхмарим, теплим небом
 зносить ся. шумить, пишаєсь,
 спить Афонська гора.

Спить? Та ні! Природа мати
 ненастанно тут працює,
 ненастанно стрієть, бавить
 ту пестієчку свою

У низу, де з хвиль кипучих
 гранітові сірі скали
 гордо, просто в гору пнуть ся —
 стїни, кольоси, стовпи —

там в низу музика дика
 не вгаває на хвилину,
 бють ся хвилі о каміне,
 бризька піни срібний вал.

А в верху хребти гірськії
 віковим покриті лісом,
 вічну, тиху пісню грають
 у задумі без кінця.

Та про те гора дрімає;
день і ніч пливе над нею
мов рожева легка хмара, —
крику, гомону не чуть.

Хоч повзуть тут скрізь по горах
стежечки немов гадюки,
то про те не оживляє
їх розмова, спів ні сьміх.

Хоч розсипані по горах,
по лісах, ярах і скелях,
по полянах пречудових
і оселі і хатки, —

то про те тиша глибока
заляга на тих оселях
і лежить печать мовчання
на сотках старечих уст.

Скрізь тиша і скрізь мовчанє,
сїрий одяг. хід повільний,
і худі, понури лиця,
непритомний, сонний вид.

Тричі лиш на день по горах
пролунає голос дзвонів,
мов проквилить над горою
стадо дивних лебедят.

Плачуть жалібно ті дзвони,
мов наріканя, докори.
на людей, що замертвили
пречудовий сей куток.

Що гніздо думок високих,
школу поривів геройських,
пристань для орлів змінили
на сумну тюрму для душ.

II.

На Афоні дзвони дзвонять
у неділю по вечерні;
починає Прот великий,
окликаєсь Ватопед.

Далі зойкнув Есфігмену,
загудів Ксеропотаму.
там Зографу, далі Павлю,
розливаєсь Іверон.

Покотили ся по горах
ті ридання металеві,
окликаєсь кожда скеля,
кождий яр і кождий скит.

І втурують їм зітхання,
і худі хрестять ся руки,
і несеть ся тихий шепіт:
»Со сьвятими упокой!«

Ті ридання металеві —
знак, що хтось розстав ся з сьвітом —
тут нікого не трівають:
се щоденна новина.

Чи то скитник вмер у скиті
так як жив — самотний, тихий,
і про смерть його дізнались
аж у кілька день пізнійш —

тим дізнались, що покійник
не явив ся в монастир свій,
не приніс свою роботу,
бобу пригорщі не взяв?

Чи то вмер чернець у кел'ї
пишучи сьвятую книгу,
мінєю та киноваром
в'язні титли красячи?

Чи то вмер послушник смирний —
пан колись, чи князь, чи вояк,
але тут від давна в кухні
монастирській послугач?

Чи то вмер якийсь достойник,
єромонах чи ігумен. —
тут усім однака шана:
»Со сьвятими упокой!«

Чи то врешті хтось живий ще
сходить на »остатній ступінь«,
покидає сьвіт і волю,
щоб в печері смерти ждять?

Глянь, у скелях височенних,
у стрімких гранітних стінах,
що над морським валом висять —
чи там гнізда ластівок?

Ні, се нори жолоблені,
недоступні, темні ями,
сїчені в скалі печери,
схованки для мев хиба.

Ні, се нори для аскетів,
се »остатній ступінь«, подвиг
крайній і безповоротний,
брама вічності вузька.

Хто пройшов новицьку службу,
монастирське строге право,
і важкую, мовчазливу
працю в тихому скиту. —

хто бажає д »вершити
аскетичний острій подвиг,
в постї, самотї, мовчаню
слухать голосу душі, —

хто порвав зо сьвітєм звязки,
поборов бажаня тіла,
чув силу і охоту
в очи вічності глядїть, —

той за дозволом найстарших
вибира собі печеру,
вибира собі могилу,
відки вороття нема.

І тоді ридають дзвони,
і тоді по всім Афонї
тихий шепт іде старечий:
»Со сьвятими упокой!«

III.

На Афонї дзвони дзвонять
у недїлю по вечерні:
починає Прот великий,
окликаєсь Ватопед.

Далї зойкнув Есфігмену,
загудїв Ксеропотаму,
там Зографу, далї Павлю,
розливаєсь Іверон.

Покотили ся по горах
ті риданя металеві,
окликаєсь кожда скеля,
кождий яр і кождий скит.

Стихли дзвони, у повітрі
довго ще тремтів їх голос,
і в монастирі Зографу
заскрипіли ретязї.

Відчинилась темна брама;
з монастирського подвіря
виступає хід церковний,
монотонний чути спів.

Віють хоругви червоні,
наче пробиски пожежі;
деревляний хрест з Розп'ятим
передом помалу йде.

Йдуть монахи бородаті
у фелонах-багрянцях, —
знов монахи бородаті
босі, в простих сіряках.

Серед них дідусь похилий,
зморщений, сивобородий,
в сіряці на голим тілі,
хрест березовий несе.

Простий хрест, в корі береза,
а від мори вітер в'є,
білу бороду старечу
по березі розвіва.

І пливе старечий голос
із тим співом монотонним,
що виводить сумовито:
»Со святыми упокой!«

Стежкою, що круто веть ся,
тягнеть ся той хід церковний
зразу лугом, далі лісом
там, де чути моря рев.

Серед роскошів природи
похоронний спів лунає,
серед пахоців вечірних
курить ся кадила дим.

Ось спинив ся хід церковний
на оїрвищу крутому,
над безоднею страшною, —
глянеш в низ — аж жах бере.

Мов гігантський мур гранітний
прямовісно голі скали
пнуть ся із безодні моря
в лазуреву височінь.

Глянь з гори — на морі човен,
що покрай скали гойдаєсь,
видасть ся мов білий лебідь,
що гойдаєсь на воді.

Глянь з долини — всі ті люде,
що стоять над тим обривом,
видадуть ся мов ягнята,
що пасуть ся на скалі.

В тій скалі з долини видно
штирогранну чорну пляму,
мов печатку величезну
в половині висоти.

Се є вхід в живу могилу,
у печеру пустельницьку,
висічену там Бог зна ким
і Бог зна кому й на що.

Не дійти туди ногами,
ні драбиною не злізти,
лиш на шнурі у повітрію
долетіти наче птах.

У окрайчику скальному
рівчачок протертий шнуром —
знак нехибний того місця,
де в низу печери вхід.

Тут спниив ся хід церковний,
стали править паннихиду...
Деж той мрець, кого ховають?
Де блаженний той аскет?

IV.

От скінчили ся відправи
і останнюю молитву
на колінах прошептали
всі пустинники й чершї.

І встає ігумен перший,
і всі встали за чергою,
і довкола тихо стало,
море лиш реве в низу.

І підійс ігумен голос
і звертаєть ся до діда,
що стояв серед монахів
із березовим хрестом.

Ігумен.

Старче Йване, перед Богом,
перед злotosяйним сонцем
і перед хрестом спасенним
заклинаю тут тебе!

Щиро нам скажи, по правді:
чи по добрій своїй волї,
чи по зрілій постанові
йдеш у сю печеру?

Старець.

Так.

— 80 —

Ігумен.

Чи не має в твоїм серці
ще прихильности до сьвіта,
і привязаня до рідних,
дум і бажань сьвітових?

Чи на віки ти відрік ся
всього, що відводить духа
від єдиного бажаня
вічного спокою?

Старець.

Так

Ігумен.

Чи обдумав ти всю важкість
самоти, безповоротність
отого життя в печері,
всі страховини спокус?

Чи обдумав ти всю гіркість
жально, що явитись може,
каяття, що затроїти
може тут твій подвиг?

Старець.

Так.

Ігумен.

Будь же Бог благословенний,
що вітхнув тобі сю думку!
Най же він тобі допоможе
до кінця пройти сей шлях!

До тепер ти між живими
був наш брат Іван Вишенський;
від тепер в життю земному
змазане ім'я твоє.

Так іди в свою дорогу!
Хрест, що маєш у долонях,

се тобі наш дар єдиний,
інших і не тра тобі.

Що потрібно для поживи
твому тілу, раз на тиждень
брат ключар на посторонку
спустить відсіля тобі.

Прощавай! Прийми від мене
сей остатній поцілунок,
і дай Бог нам пострічатись
швидко в ясности його!»

Цілував ігумен старця,
інші монахи по тихо
цілували його руки,
поли сіряка його.

Потім два що наймолодші
шнуром старця обв'язали
по під пахи, кінці шнура
в руки міцно прийняли.

І перехрестив ся старець,
над безодню вийшов сьміло,
сїв і звільна став спускатись
у страшенную глибіню.

Вітер буйно дув від моря,
бороду його й волосє
розвівав, і він притисши
хрест до себе швидко щез.

V.

»О витай, моя домівко,
тиха пристане по бурях.

до якої ненастанно
здавна, здавна я тужив!

Камінь тут довкола мене, --
се тверда, незломна віра,
се мій дім і мій притулок,
подушка і накрите.

Хрест отсей, то мій товариш,
мій повірник у дні смутку,
оборона від спокус
і підпора в скону час.

Небо синє, що крізь отвір
загляда в мою печеру,
се надія, що полине
у той шлях душа моя.

Сонце ясне, що при сході
на часок в мою домівку
сипле золото й порфіру,
се великий Божий Дух,

що в блаженній хвилині
грішну, скорбну людську вдачу
ущасливлює безмірних
райських розкошів чутєм.

А те море лазурове,
що там грієть ся на сонці,
а в низу тут бєсь о стали
і хлюпочеть ся й реве, —

се життя земного образ
ясний, тихий та принадний,
коли з далека дивитись,
а гіркий, страшний в близу.

Се мій сьвіт. Усе змінчиве
щезло геть. Затихли крики,

гомін бою життєвого
тут мене не долетить.

Щезло все дрібне, болюче,
що чутє в душі ворухить
і увагу відвертає
від найвишого єства.

Полишилось лиш постійне,
супокійне і величне —
про постійне і величне
думать тут, душе моя.

Так балакав сам до себе
у яскині своїй старець,
що ще вчора звався Вишенський,
а сьогодні вмер для всіх.

Так балакав не устами —
він устами вже давненько
відовчив ся промовляти,
тільки голос духа чув.

І в яскині у куточку
сїв на камени, плечима
спер ся о стїну холодну,
голову схилив у низ.

Голова його могутня
на худій, жилистій шиї
гнула ся сама в долину,
мов на тичці той гарбуз.

Сперши бороду на груди
впер він зір у одну точку
і сидїв отак недвижно
довго-довго. наче спав.

Зразу все немов померкло
перед ним і дроз пробігла.

що худім, старечім тілї,
і зомліли змисли всі.

Потім мов теплом дихнуло,
і по тілї розлило ся
щось солодке, м'яко-м'яко
по під шиєю пройшло.

І в душі мелькнула мати,
як його малим хлопятком
по під шийку лоскотала,
ах, а він сьміявсь, сьміявсь!

Потім слух його прокинувсь;
мов діamentова нитка.
тон якийсь потяг ся довгий —
любий, радісний такий!

І душа мов той метелик
десь летить за любим тоном,
та чим далі, тонів більше
і все дужшають вони.

Вже гармонія могутня
ллеть ся синьою рікою
і розкішні тони, бач ся,
небо й землю обняли.

І пливе душа аскета
на гармонії величній,
мов на морських хвилях лебідь
в верх гойдаєть ся, то в низ.

Поміж небом і землею
в верх то в низ душа аскета
розколисана несець ся
швидше, швидше, розкішнійш!

І гармонія величя
робить ся фіолетова,

далі синьо-лазурова,
далі пурпуром ярким.

Ось із хвиль тих пурпурових
стрілив промінь золотистий,
вибухнув вулькан огнистий,
ріки світла потекли.

Розлилось безмежне море
світла ясно-золотого
і зелено-золотого
й білого неначе сніг.

Грають світляні каскади,
величезні колеса
у всіх колірах веселки
котять ся по небесах.

І рука якась незрима
розпуска барвисті пасма,
розпуска могутні тони
з краю світа аж на край.

Розпускає, порядкує
і збирає і мішає, —
мов калейдоскоп гігантський
грає світ весь перед ним.

Мов дитя, душа аскета
потонула в тому морі
тонів, фарб, у тім розкішнім
захваті — і він заснув.

VI.

День за днем минає рівно,
як на морі безбережнім
хвиля хвилю рівно гонить,
хмара хмару в небесах.

У своїй печері старець
знов на камені недвижно
спочиває вперши очі
в лазуровий неба звід.

Втім — о диво! щось живеє
ворухнулось! На незримій
нитці понад вхід печери
зі скали спускавсь павук.

Старець пильно, дух заперши,
придивляв ся павукови,
мов його не бачив з роду,
мов се з того світа гість.

А павук собі швиденько
від верха до споду входу
нитку натягав, по нитці
зараз до гори поліз.

І почав як стій снувати,
протягати, заплітати
ниточки, і швидко сітка
вхід яскині заплела

Старець думав: »Висилає
ще мабуть своїх шпівнів
земнеє житє за мною,
хоче вислідить мабуть,

чи ще де хоч павутинка
духа мойого не вяже
з тим житєм, аби за неї
потягти думки мої.

Сей павук, се може ворог,
що свою зрадливу сітку
заставля на мої мрії,
на думки мої й на зір«.

І вже ось підняв він руку,
щоб зірвати павутину,
та нова шибнула думка
у старечій голові.

»Сім братів колись, тікавши
від поганської погоні
схоронились у яскиню
і заснули твердо в ній.

А павук отак самісько
заснував весь вхід яскині,
вратував їх від погоні,
спас для Божої хвали.

Тою сіткою закріті
спали ті брати в яскині
триста літ, аж поки Бог їх
на свідокство не позвав.

Збуджені Господнім словом
стали свідками безсмертя,
свідками того, що в Бога
три століття — се момент.

Може з Божого наказу
сей павук тут сить мотав, —
може Бог мене на свідка
теж для себе зберіга?»

В тім тихенько забреніла
павутина; чорна муха
замотала ся в ту сітку,
стала сіпатись, пищать.

І павук прибіг що духу
і давай мотати живо
павутину і вязати
мусі крила і лапки.

То прискочить, муху вкусить,
то відскочить, знов мотає;
муха сїпаєсь що силн
і тріпочесь і пищить.

»Га, поганий кровопійце, —
мовив старець, — чи на те ти
аж мою найшов яскиню,
щоб і тут жите вбивать?»

І вже руку піднімає,
щоб розшарпав павутину,
увільнити бідну муху, —
та знов думка зупиня.

»Без Господнього хотїня
навіть мушка ся не згине;
Бог і сему павукови
дав отсей його талан.

І якеж я маю право
відбирати йому сю страву,
на котру він своїм робом
таки тяжко працював?»

І він став поклони класти,
горячо почав молити ся,
та весь час він молячи ся
чув як муха, мов дитя

сїпалась у павутині
і пищала і квила.

Серце в старця тріпоталось. —
та рука не піднеслась.

VII.

»Цїлу ніч гуляв тут вітер,
скіглив по щербатих скелях,

вплю море й кам'яні
стіни гризло і товкло.

Цілу ніч страшений холод
проникав мене до кости,
і немов на божім суді
я тремтів, зубами сїк.

Я тремтів у кут яскині
заховавшись і тривога
проняла мене й молитва
не ворушилась в душі.

І я чув себе безсильним,
бідним, хорим, самотнім,
мов дитя, спритка кругла
без матусі. без вітця.

Бачилось, земля замерла,
вимерли всі люде в світі,
я один лишивсь самотній
у страховищах отих.

Бачилось, і Бог у небі
вмер, один лиш чорний демон
тепер паном у вселенній
і гуляє і реве.

І я був мов та пилина
згублена в порядку світа,
що про неї всім байдуже,
Богу й людям і чортам.

А тепер заблисло сонце,
щезли демони півночі,
уляглись вітри скажені,
теплотою подиха.

Теплота огріла тіло,
і душа воскресла в тілі,

— 90 —

віднайшла свого Бога
і молитву віднайшла.

Щож се за крутії дебрі,
у які мій ум заходить?
Сеї теплоти крихітка
в тілі душу виклика!

Так удар кресила іскру
викликає із креміня,
а ся іскра, се пожежа,
жар і блиск, тепло й житє.

Жар, житє, тепло і сьвітло,
разом з тим і смерть, руїна
і нове житє й безсмертє, —
се душа всесьвітна — Бог.

Крихта теплоти і сьвітла —
іскра в тілі, у мертвому
душу будить, — без тієї
теплоти — душі нема.

А в душі розводить ясність,
порив, віру — без тієї
теплоти не має віри,
анї ясности в душі.

А та віра творить чуда,
творить і найвисше чудо
над всі чуда — творить Бога,
відкрива його для нас.

Бог відкрив ся нам — от дивно!
Все він відкривав ся в днину,
у горячим, теплім краю,
в сьвітлі, в блискавці, в огні.

В реві вихру, в п'їтїмї ночі,
у ледах, снігах цїпущих

він не відкривавсь нікому.
Бог, — се світло і тепло!

Алеж Бог — творець усього.
він творець тепла і світла...
Чи творець морозу й леду?
Ні, про се мовчить псяймо.

Се тепло — воно за хвилю
в мертвім тілі творить душу,
у душі тій родить віру, —
вицвіт віри тої — Бог...

Чом не можна би подумать,
що душа і її віра
і сам Бог, то тільки витвір
тої дрібки теплоти?

Боже, може гріх так думать?
Але ти-ж велів шукати
правди!.. Без твоєї волі
думка не прийде на ум.

Так з думками бив ся старець
і молив ся і томив ся,
але давнє просвітління
не хотіло вже вернуть.

І він плакав. »Чи на теж я
тиху келію покинув,
скит відлюдний, щоб аж тут
в путях сумніву скінчить?«

VIII.

»Що за незвичайні гості
в мою яму заблудили?
Що се за півлі і відки
вітер ось мені приніс?

Ті платочки сніжно білі —
чи се сніг? Алеж не тають!
Дивний запах з них несеть ся...
Боже мій, вишневий цвіт!

Цвіт вишневий — тут — в тих скелях!
Де тут вишні на Афоні?
О скажіть, таємні гості,
повідайте, відки ви?

Запах ваш такий чудовий,
аж до серця він доходить,
в душу сипле насолоду,
чимось рідним навіва.

О, скажіть, ви в Україні,
із далеких, рідних селищ,
що тепер вишневим цвітом
скрізь обсіпані стоять?

Чую, чую рідний запах,
і мов старець серце
грав в груди! Боже милий,
та не вжеж я не забув?

Та не вжеж та Україна,
сей квітчастий рай веселий,
се важке, кроваве пекло
ще для мене не чужа?

Що мені до неї? Важко
їй небозі там боротись
з Єзуїтами й Ляхами, —
та не легко-ж і мені.

Є своя борба у мене,
та борба, що кожний мусить
сам перевести з собою,
поки иньшим помагать.

А чи ж я свої найкращі
думи і чуття й змагання
не віддав їй на службу
в тій великій боротьбі?

Чи ж не був я їй порадник
на непевнім роздорожу?
Чи не додавав відваги
її втомленим борцям?

Ах, і чи то не ранила
мою душу їх невдяка,
непокірність і зневага,
нетямучість їх тупа?

Чи ж мене не відіпхнуло
їх горде недовірство?
Чи я не отряс на завше
пил їх із своїх чобіт?

Так чого ж, ви білі гості,
сиротята веснянії,
ви тут з вихром заблукали
і свій запах принесли?

Не для мене вже ваш запах!
Не для мене ті далекі
спомини про Україну, —
я давно для неї вмер!

Вмер! А чом же серце скаче,
чом же кров живійше б'єть ся,
думка чайкою літає
над садками рідних сел?

Пігі! Пігі! Цьвіти, трави...
Вишні молоком облиті...
Верби мов зелені копи...
Дим зо стріх у гору всь...

Соловейко на калині
так лящить, аж серцю любо...
Діти бігають..., дівчата
десь співають у садку...

Геть, о геть, далекі гості!
Ви внесли мені тривогу
в пристань тихого спокою,
вир життя в мою труну».

IX

Вечерів. Тінь довжезна
від скали лягла на море,
а там ген легенькі хвилі
злотом, пурпуром горять.

Із гнізда скального старець
тихо дивить ся на море,
з хвиль тих злото-пурпурових
десь мостить далеко шлях.

Шлях мостить у край далекий
через гори і долини
аж на рідную Вкраїну,
а тим шляхом думи шле.

Шле сердечне привитаня
і любов свою і тугу,
що, здавало ся, давно вже
похоронені були.

Аж ось глянь, тим ясним шляхом
звільна барка надпливає,
бризка золото й пурпура
з під весел і з під руля.

Теплий вітерець вечірний
роздуває білий парус,
і пливе мов лебідь барка
до Афонської гори.

Чи то братчики вертають,
що ходили в край далекий
на монастирі просити?
Чи то прості гандлярі?

Чи побожні пілігрими,
паломники правовірні
прибувають на поклони?
Чи до прота¹⁾ се посли?

Старець прослідив очима
барку, поки за скалою
не сховалась аж у пристань, —
як сховалась — він зітхнув.

Знать привиділись старому
в барці кунтуші козацькі
і шапки червоно-верхі —
ні, се певно привид був!..

X.

Знову ніч і знову ранок,
і поклони і молитва
і в старій душі тривога,
сумніви і неспокій.

Аж нараз почув ся стукіт —
на горі хтось по закону

¹⁾ Прот — найстарший над цілою чернечою
республікою на Афоні.

каменем о скали застукав,
старець стуком відповів.

І спускаєть ся на шнурі
кіш з поживою для него,
а на дні коша білїє
запечатане письмо.

Затряслись у старця руки:
на письмі слова знайомі,
українська скоропись
і знайома печать.

»Старцю чесному Івану,
що в афонській самотині
шлях важкий, тісний верстає,
шлях показаний Христом —

»православні в Україні
зібрані у місті Луцку
на братерську пораду
шлють благанє і привіт.

»Богу дякуєм сьвятому,
що про нас не забуває
і важкій нам спокус
шле для нашого добра.

»Що важкі його удари
нас кують, мов те залізо,
з жуželиці очищають
і гартують наче сталь

»Богу дякуєм сьвятому
й молитвам тих богомольців,
що тягар хреста на плечі
за братів своїх беруть.

»Ласкою його сьвятою
й молитвам богомольців

стоїмо ще твердо в вірі
і не тратимо надій

»Бють на нас і явно й тайно
вороги непримиримі,
напасти і брехні й зради
нас підкопують і рвуть.

»Відреклись нас сильні сьвіта,
і князі і вовводи
кинули Христове стадо,
за мамоною біжать.

»Наші пастирі духовні
поробили ся вовками,
шарпають Христове стадо,
і отруту в душі ллють.

»Мов голодний лев пустині,
так ричить у нашім горю
голос лютої наруги:
»Де ваш Бог? Де ваша міць?«

»Тим то ми, маленький човник
серед хвиль отих бурхливих
з молитвами і слезами
раду радити зійшлись.

»Тямлячи слова Христові:
царство боже — труд великий
і трудовники одні лиш
завойовують його —

»тямлячи твою науку,
що як пастирі нас зрадять,
треба нам, самому стаду
про своє спасення дбать, —

»обмірковували ради
як би нам від сеї бурі

хоч малесеньким оплотом
церков божу захистить.

»І прирадили зібрати
в одно огоньще всі сили,
щоб велике, спільне діло
поспівало і росло.

»І отсе шлемо до тебе,
чесний батьку наш Іване,
своїх братчиків з благанем:
будь ти нашим стерником.

»Поверни ти на Україну,
загрівай нас своїм словом,
будь між нами мов та ватра
у кошарі пастухів.

»Ватра, що холодних грів,
дав сьвітло серед ночі,
і лякає злу звіврюку,
душі радує живі.

»Будь ти нам духовим батьком,
будь нам прикладом високим,
будь молитвою душ наших,
нашим гаслом божим.

»Поміркуй: тяжкі негоди
насаджують в душах злобу,
ненастанні наруги
замуровують уста.

»Поміркуй: неправда й кривда
як та хижая вовчиця
у своїм гнізді смердючим
родить хижих вовчат.

»Поміркуй: лукавство й зради
убивають правдомовність,

а в кого затруте серце,
той отрутою й плює.

»Батьку, батьку! Люте горе
вже калічить наші душі;
вовчєнята, хоч беззубі,
вже повзають серед нас!

»Батьку, батьку! Від ударів
гнуть ся наші чола й спини,
і отрутою страшною
накипає нам душа!

„Покажи ся тут між нами,
як старий борець незломний!
Один вид твій нас похилих
напростує, покріпить.

»Слухай, рідна Україна,
стара мати-жалібниця
голосом плачливим кличе
своє любєє дитя.

»Время йде на неї люте,
перехресная дорога
перед нею — хто покаже,
яким шляхом їй іти?

»Не згордуй же сим бланєм!
Поспішай спасати матір!
Може голос твій і ум твій
все поверне на добро«.

А на верхнім боці карти
припис був: »Післанці руські
ждуть на відповідь до завтра, —
завтра будуть на скалі.«

XI.

По печері ходить старець,
хрест до груди притискає,
молитви тихенько шепче
і не думає про лист.

»Хрест — мов добро єдине,
хрест — одна моя надія.
хрест — одно мов страждань,
одинокі вітчина.

Все, що по за ним — омана
і чортяча спокуса;
лиш один тут шлях правдивий
і спасенний — шлях хреста.

Що сей лист і що сей голос?
До кого? До старця Йвана.
Старця Йвана вже не має,
він умер, умер для всіх.

Що мені до України?
Хай ратуєть ся як знає, —
а мені колиб самому
дотиснутись до Христа.

Адже я слабий і грішний!
Я не світоч, не мессія,
їх від згуби не відкуплю,
сам із ними пропаду.

Ні, не зраджу свого Бога,
не зломаю заповіту,
і ярмо хреста отсього
до могили донесу.

Близько вже. Мабуть для того
бе на мене вал остатній
і остатня часть дороги
так болюща і важка.

Вже не довго. Боже! Боже!
Облекши мені тягар мій!
Просьвіти остатню стежку,
що мов губить ся у млі!»

Усю ніч молив ся старець,
обливав лице слезами,
до хреста старечі груди
мов до матери тулив.

Він ридав, шептав і кликав,
та було довкола темно,
і в душі страшенно темно,
і просьвітленє не йшло.

А коли воскресло сонце,
він сидів і ждав трівожно,
поки камінь загуркоче,
голос із гори озвесь.

Ось гуркоче глухо камінь,
старець разом стрепенув ся,
та рука не простягла ся,
він на знак не відізвавсь.

»Старче Йване! Старче Йване!
кличе голос і здаєть ся,
що се крик тривоги, болю,
що ратунку просить він.

»Старче Йване! Старче Йване!
Се ісланці з України.
Се твої убогі діти.
Старче Йване, відізвись!»

Старець слухав дух заперши,
його ухо жадно ссало
український любий голос, —
але він не відізвавсь.

»Старче Йване! Старче Йване!«
довго кликали післанці, —
а в низу лиш море вило,
та не відізвавсь Іван.

XII.

Вечерів. Наче сизий
килим тінь лягла на море,
а з поза горн проміне
скісно в морі порина.

Золотистий шлях простяг ся
від тих морських хвиль рухливих.
до верха гори Афона, —
під скалою море гра.

У печері в самім вході
згорблений сидить пустинник
і письмо раз в раз читає
і слезами поливає.

»Слухай, рідна Україна,
стара мати-жалібниця
голосом плачливим кличе
своє любеє дитя«

»Любеє, нема що мовить!
Що в найтяжшюю годину,
в непровору, люту скруту
свою матір покида!

Що в засліпленю безумнім
сам лише спасти ся хоче,
а братів трівожних, бідних
без поради покида!

І якеж ти маєш право,
черепино недобита,
про своє спасенє дбати
там, де гине мілїон?

Чи забув слова Христові:
добрий пастир власну душу
віддає за своє стадо?
Ти хиба не пастир їх?

Чи забув слова Христові:
Хто рече: »кохаю Бога«,
а не поратувє брата,
той брехню на душу взяв?

Аджеж за всі душі тії,
що там впадуть у зневірі,
а ти'б піддержав їх — в тебе
Бог рахунку зажада

Аджеж ті твої чернечі
горді мрії про спасенє
тут далеко від спокуси, —
сеж спокуса, гріх тяжкий

Се не божий шлях верстаєш,
а дияволови служиш,
майстру гордонців, що Богу
рівним бути забагав.

Се не божий шлях! Таж навіть
як би в рай ти так дістав ся,
а твій рідний край і люд твій
на загибіль би пішов, —

аджеж рай тоді для тебе
пеклом стане! Сама думка:
»Я міг їх поратувати«
тобі з неба зробить ад!«

І смертельна тривога
сціпила старече серце
і заперла дух у груди, —
зимний піт лице покрив.

Він зирнув на синє море,
де рубцем золототканим
зарисовував ся обрис
від Афонської гори.

Глянь, з Афонської затоки
звільна барка випливає,
із отіненого плаю
ген на соняшний біжить.

Турчин баркою кермує,
в барці кунтуші козацькі
і шапки червоноверхі, —
бризька золото з весел.

Ах, післанці в Україні!
В старця серце стрепенулось,
і в тривозі і в нетамі
худі руки він простяг.

»Стійте! Стійте! Завернітесь!
Я живу ще! По старому
ще кохаю Україну,
решту їй життя віддам!

»Стійте! Стійте! Завернітесь!«
Та дарма! Не чують крику.
І по хвилях золотистих
барка геть пливе й пливе.

І ломає руки старець,
і болюче серце тисне,
і перед хрестом на камінь
він кидаєть ся лицем.

»О Розпятий! Тиж лишив нам
заповіт отої наївиший:
свого ближнього любити,
за рідню жите віддати!

О Розпятий! Глянь на мене!
О, не дай мені пропасти
у безодні мук, розпуки,
у зневіря глибині!

Дай мені братів любити
і для них жите віддати!
Дай мені ще раз поглянуть
на свій любий, рідний край!

Глянь. отсе остатня нитка,
що мене тягла до праці!
О, не дайже їй порватись!
Заверни її сюди!

О зішли протпвний вітер!
Підійми грізную хвилю!
Або дай мені злетіти
мов пташині зі скали!

Тиж благий і всемогутний!
О, коли моя молитва
і моє мовчанє й труди
і всі подвиги й весь піст

мали хоч зерно заслуги,
хоч пилиночку значіння, —
то я радо, о Розпятий,
все без жалощів віддам.

Все віддам, готов як грішник
вічно у смолі кипіти, —
лиш тепер зроби для мене
чудо: барку заверни!

Або дай мені до неї
відси птахом долетіти,
або збігти мов по кладці,
по проміню золотім.

Ох, таж ти малим ще бувши,
бігав з храма по проміню,
і по морі серед бурі
мов по суші ти ходив.

Дай, о дай мені се чудо!
Лиш одно, на сю хвилину!
Не лишай мене в розпуці,
мов стрівожене дитя!»

Так моливсь Іван Вишенський,
хрест що сил тиє до груди, —
і нараз почув, як дивна
пільга біль його втиша.

Легко, легко так зробилось,
щезла дикая тривога,
ясна певність розлила ся
у обновленій душі.

Ясна певність, що послухав
Бог отсе його благання,
що настала хвиля чуда, —
просьвітліне надійшло.

Те, чого він ждав так довго,
обдало його, мов легіт,
мов гармонія безмежна,
райські пахонці сьвяті.

І він радісно підняв ся
і перехрестив ся тричі
і благословив промінний
шлях, що скісно в море йшов.

Він нічого вже не бачив,
тільки шлях той золотистий .
і ту барку ген на морі, —
і ступив — і тихо щез.

А в печері пустельницькій
тільки білий хрест лишив ся,
мов скелет всіх мрій, ілюзій, —
і невпинний моря шум.

НА СВЯТОЮРСЬКІЙ ГОРІ.

Д. 30. жовтня 1655.

Присвячено Миколі В. Лисенкови.

I

Сонце хилить ся, на львівські
мури скоса позира,
та в його проміню сяє
св'ятоюрська гора.

А по ній, мов чорні плями,
чорні згарища стирчать,
і край шляху верб безлистих
бовваніє довгий ряд.

Серед згарищ білі шатри
тиснуть ся з усіх боків,
наче білі печериці
з під обпалених пен'ків.

Поміж шатрами купками
похожають козаки,
блискотять до сонця списи
і червоні шапки.

Де-де в шатрах чути стогін,
де-де пісня залуна,
брязк бандури, крик сторожі
та гуканє чабана.

З св'ятоюрської дзвінниці
на вечерню вдарив дзвін, —
гнуť ся голови козачі,
Богу віддають поклін.

А в низу на львівських вежах
иньші дзвони на той гук
відгукнулись, наче голос
полетів із рук до рук.

А при церкві сьвятоюрській
на саміському шпилі
край шатра під грубим дубом
товариство при столі.

Тут Богдан, козацький батько,
і полковників аж пять,
і Іван Виговський писарь
розмовляючи сидять.

Праворуч гетьмана гості,
королівській посли,
що від Яна Казиміра
подарунки принесли.

То колишній кум гетьманів,
Любовицький, що колись
гостював у Чигирині,
поки війни ті знялись.

Обік него ще пан Грондзкий
бистрим оком, наче щур,
огляда козацькі сили
і немудрий львівський мур.

Стихли дзвони сьвятоюрські,
писарь кубки налива,
і заслухались присутні
на гетьманські слова.

II.

»Пане куме Любовицький, —
мовив хмурячись Богдан, —
чарку! За стару знайомість!
Поки пінить ся сей збан!

Мовиш, що король аж плакав
пишучи отсі листи?
Так його болять нещастя
України — мовиш ти?

Випий! — Плакав? Єзуїти
люблять плакати, та сей плач
иньшим палить душу й тіло..
Випий куме, і пробач

сі слова! Говориш, буцім
признавав король і сам,
що обіцював богато,
не сповнив нічого нам.

Так чогож теєр ще хоче? ..
Чом на нас він нарікч,
буцім з нашої провини
крови поплила ріка?

Буцім то Річпосполиту
підкопали ми одні
і в величню ту будову
люті вкинули огні?

Пане куме Любовицький,
я шаную маєстат,
та король, що так говорить,
сам є маєстату кат.

Бо його слова найперші
задають брехню кінцю, —
бож він зна, що не з добра ми
зачали війну отсю, —

що терпіли ми знущання
від панів предовгий час,
що нас хлопами взивали,
канчуками сікли нас, —

забирали нашу працю,
зневажали нам жінок,
не пускали нас до церкви,
а гонили у шинок, —

що хати палили вбогі
і рубали нам садки, —
пан із паном посварить ся,
терплять горе козаки.

Навіть в душі нам залізти
забажали на кінці,
віру змінюють, що наші
в ній жили діди й вітці.

»Туркогреками« нас лають,
замикають нам церкви...
Православний — нехрещений
ї невінчаний живи.

Ще й біскупів-св'ятокупів
шлють, щоб брали нас за чуб,
унією називають
силуваний з Римом шлюб...

Сто сот громів, пане куме!
Тут не стало нам терпцю...
На погибель живодерам!
Випий, куме, ще й отсю!«

III.

»Пише нам король: »Свідчу ся
ранами Христа й хрестом,
що бажав я все сповнити.
як прирік вам, та не міг«.

— 114 —

Ха, ха, ха! Король хрестом нам
клявсь, а чорт махнув хвостом,
і змазав ту клятву! Знаю,
знаю тих чортів усіх!

Мовиш куме, що на сеймі
промовляв король за нас,
натякав на наші кривди,
вказував направи час, —

та шляхецтво закричало,
та магнати заревли,
та підплаченні ними
і підпоєнні посла
королеви лютим гвалтом
добалакать не дали...

Вірю сьому. Та що з того?
Що тепер робити вам?
Як король ваш віхоть, щож є
за ціна його словам?

По що з ним нам умовлять ся,
Бога клятвами дровичь,
коли в сеймі йому навіть
мови не дадуть скінчить?

Сам скажи, мій куме: що нам
трактувати з помелом?
Годі вже вам нас водити,
як ту кітку за стеблом!

Як захочемо правдивий
із Ляхами мати мир,
знайдемо панів, що в Польщі
старші, ніж Ян Казимир.

Але се не швидко буде!
Поки стане нам шаблюк

і пищалі семинядні
не впадуть із наших рук,

потім йтиме на Вкраїні
чортів танець на-в-завід,
аж козацький або ляцький
до останка згине рід.

Плакав ваш король? Най плаче,
як не вміє ради дати!
Не над нами, над собою
він повинен би ридати.

І отсю Річпосполиту
най оплакує! Най зна:
бачила страшні події,
гірших ще діжде вона!

То не спис козацький рану
їй глибокою завдав,
то лиш тріснув струп поганий,
що від давна набирив.

Як тепер його не витнуть
і не згоять — мясо й кість
він розточить, і все тіло
і житє все ваше з'їсть.

Троха витяли ми струпа —
тих бутних королеват
Вишневецьких, Конечпольських,
Калиновських, як їх звать ..

Варті ми за се від Польщі
надгороди, а не кар...
О, бо докв тут їх панства,
то й кінця не буде чвар.

Щоб я був лихим пророком,
та спімніть мої слова:

коли з сеї хуртовини
вийде Польща ще жива,

і як силою маґнати
в гріб її не покладуть,
то самі її сусідам
на поталу продадуть.»

IV.

»Пане куме Любовицький,
випиймо по чарці ще!
Щире серце гріє гарка,
а нещире най пече!

Мовиш: »Киньмо звади й сварц,
все, що роз'єднало нас,
вимажімо з серця пам'ять
давніх кривд, гірких ураз!«

»Вольні з вольними, в любови,
як брат з братом, з другом друг,
рука в руку, межа в межу,
у двох тілах один дух...«

Гарні се слова, їй Богу!
Проникають в кров і кість.
Сам старий Сильвестер Косів
чутливійших не повість.

Пане куме мій, ти мудра,
дуже вчена гокова, —
та мене за дурня маєш
турчачи такі слова

Добре знаєш, се принада,
с'вїжий, так сказать, хробак.

щоб по нїм козацька шука
зачепилась вам на гак.

Куме, куме! Не трепли ся!
Не кленись та не молись!
Слухай радше приповідки,
що малим я чув колись.»

V.

»Був собі колись господарь,
мав і поле і садок,
гарну хату і худобу,
пчїл чимало колодок,

жінку добру, челядь вірну,
дещо грошей під ключем,
так що завидїли люде,
називали богачем.

Був у него вуж домашній,
що нікого не кусав,
і свобідно всюди лазив:
у ночі корови ссав,

а на день йому господарь
від нетямної пори
ставив молоко солодке
у мищині край нори.

Вуж сей, то було хозяйське
щастє: і з роси й з води
в двір плило добро, сторичний
плід давали всі труди.

Пречудово скот плекав ся,
всім на диво родив хлїб,

родив сад, роїлись пчолі,
мов лопатою хто гріб

до двора достатки всякі,
а нещастя відвертав:
град у всім селі збив поле,
при його границі став;

пошесть там не зазірала
ні до хат ні до хліва,
обминала двір пожежа,
поле сарана й мишва.»

VI.

»Аж ось скоїло ся лихо!
Хлопчик був у хаті тій,
спив господаря, плазунчик,
батьків любчик і пестій.

От раз мати на сніданє
для коханого сінка
на долівці положила
у мищині молока.

Хлопчик їсть і розливає,
от звичайно як дитя:
запах молока привабив
і вужа з його кута.

Він приповз і став хлєптати
молоко, але в гніві
хлопчик бац! вужа ударив
ложкою по голові.

Вуж не привичний до бійки
звив ся грізно, заспчав,

і мов блискавка дитину
їдовитим зубом втяв.

Зверещав страшенно хлопчик:
батько зо страхом прибіг,
зараз зрозумів, що сталося,
та порадити не міг.

За вужем в скаженій злості
кпнув ся, хотів убить,
та вуж бачучи погрозу,
в яму кріпється в ту мить.

З буком надбіга господарь,
вуж у ямі майже весь,
тільки хвіст іще з надвору
спішно в яму волочесь.

Не міркуючи багато
люто вдарив чоловік,
і вужеви небораці
до крихітки хвіст відсік.

Та біди тим не поправив:
від отруйного жала
до доби його дитина
Богу духа віддала.»

VII.

»Сумував страшенно батько
і ходив зовсім недуж,
та в норі своїй від рани
мучив ся не менше й вуж.

А хоч рана й загоїлась,
він безхвостий, нездоров

відцурав ся хати, стайні
і подвіря і коров.

Та з ним разом давнє щастє
улетіло зо двора:
ниви витовк град у літі,
висушила степ жара,

хижа гусїнь сад обїла,
від зарази скот попух,
в хату слабість загостила,
мов повіяв смерти дух.

Що робити? Рада в раду:
до ворожки вдав ся він,
чи не скаже, що за ворог
є причиною тих змін?

Поворожила ворожка
на бобах, чи на зірках,
тай говорить: »Сам ти, друже,
сам біду на себе стяг.

»Був приятель в тебе щирий.
що від зла тебе стеріг,
але першої образи
ти стерпіть йому не міг.

»Ти його зневажив тяжко,
тяжко гніваєть ся він, —
ну, а гнів його, мій друже,
се причина всіх відмін.

»І нема тобі ратунку,
пропадеш увесь до тла,
доки в вуглі твого дому
гнів той мов огонь пала.

»Лиш одна тобі порада:
всьому гніву дати стрим

і перепросить ся щиро
із приятелем старим«.

VII.

»От тепер згадав господарь,
як немудро се вчинив,
що в безумному розпалі
так вужа він поранив.

І подумав: »Конче треба
знов перепросить ся з ним,
бо погине вся худоба,
все добро піде як дим«.

Мовив жінці: »А постав но
край нори вужови знов
молока, а чей вернув би
знов у дім наш, до коров«.

І поставила хозяйка
у мищині молока,
та вуж виповзе, наїсть ся,
і до ями знов тіка

А господарю що днини
гірше й гірше, хоч умри!
От він раз вужа підглянув,
як той повз собі з нори.

І говорить: »Вужу любий!
Що се враз на нас зайшло?
Чиж то сердитись нам треба?
Забуваймо гнів і зло!

»Що минуло, те пропало,
хоч і як нам допекло;

жниймо, як жили давнійше,
щоб знов добре нам було».

Вуж на се відмовив: »Годі!
Що було, те загуло.
Але як забути горе,
що по серці нам пройшло?

»Аджеж ти коли згадаєш,
що твій син в землі гниє,
то рука свербить, щоб тімя
розторощити моє.

»А і я коли погляну
на відсічений свій хвіст,
то отруйним зубом в тебе
вгриз ся'б, так лютує злість.

»Ти скажи: як нам єднатись?
Як тобі був любий син,
так мені мій хвіст. Даремно
тут шукать причин, провин.

»Не навернеть ся до мене
твое серце, ні моє
не навернеть ся до тебе,
поки память в нас живе.

»То найкраще нам розстать ся.
Ти собі в своїм дворі
жуй без мене, я без тебе
проживу в своїй норі».

VIII.

»Пане куме Любовицький,
ти розумна голова,

то ти певно й без пояснень
зрозумів отсі слова.

Сей господарь — ваша Польща,
а той вуж, то козаки,
що на межах Польщі сікли
бісурманські карки,

що товклись по за пороги,
шибалпсь на море, в Крим,
в очі хану і султану
дмухали пожарів дим.

І жилось тоді незгірше:
розживавсь богатством Лях
за козацькими плечима,
а козак в стінах, полях

був свободний і крихітку
ссав отого молока.
що напратать, зберегати
помогла його рука.

Та счинилась сварка. Годі
тут шукать причин, провни;
нас боліло й вас боліло,
вам згиб син і нам згиб син.

Ну, скажи, як нам єднатись?
Як забути давнє зло,
що кровавою межою
нам по серці перейшло?

Як примусить до кохання
серце, що в нїм вєть ся гад?
Відки взять душі довіре,
що зазнала стільки зрад?

Нї, мій куме! Краще чисто
розмежуймо ся, як слід:

вам хай буде ваша Польща.
Україну нам лишіть.

Ви собі пануйте в себе
на вині та на меду;
ми, як Бог дасть, будем пхати
і без вас свою біду.

Так мине сто літ чи двісті,
наші рани заживуть,
спомини всіх кривд і сварок
у непамять попливуть, —

замість зрад і звад і сварок
набереть ся скорб новий
згідних ділань, спільних змагань
і сусідської любви, --

пройдемо велику школу,
та не єзуїтську, ні! —
запануєм кождий в себе,
станем розумом міцні, —

от тоді — коли вчаснійше
ваша Польща не згорить —
час настане, любий куме,
про єднанє говорить.»

IX.

»Морщиш брови? Сцїпив зуби?
Дрож тобою потряса?
Мовиш: »Поки сонце зійде,
очи вижере роса«?

Се можливе! Та признай ся,
чи не правду я кажу?

Єдність се: кленусь устами,
а ніж в пазусі держу?

Єдність се, що ти говориш
про братерство і любов,
і про сльози королівські,
про пролиту марно крив,

і про те, що час позбутись
нам незгоди й лютих чвар, —
а ти сам, я добре знаю
завтра їдеш до Татар,

будеш хана намовляти,
підкупляти мурзаків,
щоб напали на Україну
воювати козаків...

Ти поблід? Тремтиш? Не бій ся!
Знаю, добре знаю вас!
Се є школа взуїтська!
Та чиж се єднання час?

Знаю добре: в тій саміській
пазусі, де ти привіз
королівський лист до мене
повний клятв, упімнень, сліз,

є ще другий королівській
лист до хана, у котрім
заклина його, щоб зараз
впав на мене наче грім,

щоб поміг йому козацьких
розтолочити гадюк...
Не тремти, мій куме! Ну-ко,
ще раз чарочку до рук!

На розстань! Їдь щасливо!
Кланяйсь хану й мурзакам!

Та скажи, що коней треба
й дамасценок козакам.

Тож коли сього за много
в них, а власних їм голов
не шкода, хай прибувають.
Ну досить! Бувай здоров!«

